

ՆՈՏԱԳՐՎԱԾ ԴԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

Լույս է տեսել Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի հրատարակած «Հազար ու մի երգ» հայկական ժողովրդական երգերի մատենաշարի երրորդ հատորը՝ նվիրված հարսանեկան երգերին¹: 2018 թ. ի վեր հրատարակվող այս մատենաշարը նպատակ ունի հայ ժողովրդական երգարվեստի՝ մի շարք երաժիշտ-բանահավաքների գրառած բազում արժեքավոր նմուշներից ընտրանիներ կազմել՝ ըստ ժանրային սկզբունքի՝ այս կերպ մինչ օրս մեզ հասած լավագույն նմուշներն ի մի բերելով շարքի համապատասխան ժողովածուի մեջ: Հատկանշական է նաեւ մատենաշարի երկլեզվյան լինելը (հայերեն, անգլերեն): Հատորներում բանաստեղծական բնագրերը ներկայացված են հայերենով, Հյուբշման-Մեյե-Բենվենիստ (ՀՄԲ) միջազգային գիտական տառադարձմամբ եւ անգլերեն տողացի թարգմանությամբ: Բոլոր հատորները պարունակում են տառադարձման արտասանության ուղեցույց: Մատենաշարը, որի ստեղծման գաղափարը ծագել է թանգարան-ինստիտուտի կրթական ծրագրերի ընթացքում եւ այդ ծրագրերում կիրառելիք նյութերի հիման վրա, նախատեսված է ինչպես Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի կրթական ծրագրերի, այնպես եւ հայ երաժշտությամբ հետաքրքրվողների, այդ թվում՝ ոչ հայալեզու օգտվողների համար:

«Հարսանեկան երգեր» (մաս Ա.) խորագրով երրորդ հատորը հրատարակվել է համագործակցությամբ Երեւանում «Գյոթե կենտրոնի», ՀՀ ԿԳՄՄ նախարարության աջակցությամբ: Հատորը կազմել եւ խմբագրել են Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի գիտաշխատողներ արվեստա-

¹ Մատենաշարի առաջին հատորում քնարական երգերի ընտրանի է, երկրորդում պարերգեր են: Տե՛ս «Հազար ու մի երգ» հայկական ժողովրդական երգերի մատենաշար, հտ. Ա., «Քնարական երգեր», կազմող, թարգմանիչ եւ խմբագիր՝ Տաթևիկ Շախուլյան, Երեւան, Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի հրատարակչություն, 2018, «Հազար ու մի երգ». «Հայկական ժողովրդական երգերի մատենաշար», հտ. Գ., «Հարսանեկան երգեր» (Մաս Ա.), Երեւան, 2020, 140 էջ: «Հազար ու մի երգ» հայկական ժողովրդական երգերի մատենաշար, հտ. Բ., «Պարերգեր», կազմող, թարգմանիչ եւ խմբագիր՝ Լիլիթ Հարությունյան, Երեւան, Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի հրատարակչություն, 2019:

գիտությունների թեկնածու Լիլիթ Հարությունյանը (Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտ, Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիա) եւ Աստղիկ Մարտիրոսյանը (Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտ, Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիա)՝ աշխատակցությամբ Նանե Միսակյանի (Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտ), արվեստագիտության թեկնածու Տաթևիկ Շախկուլյանի (Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտ, ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ, Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիա) եւ Անդրանիկ Միքայելյանի։ Թարգմանիչը Լիլիթ Հարությունյանն է, մասնագիտական խորհրդատուն՝ արվեստագիտության թեկնածու Մարիաննա Տիգրանյանը (ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ, Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիա)։ Հատորի նկարները եւ շապիկը Դավիթ Ստեփանյանինն են, ձեւավորողը Գոհար Գրիգորյանն է։

Հայոց ավանդական հարսանեկան ծեսը մեր ժողովրդի հնագույն արարողակարգերից է։ Պայմանավորված բերքահավաքով՝ այն հիմնականում տեղի է ունեցել աշնանը։ Օրեր, երբեմն շաբաթներ տեւող այս ընդգրկուն ծիսակարգն իրենից ներկայացնում էր մի թատերականացված արարողություն՝ իր մեջ ներառելով մի շարք խաղեր, կատակներ, գովքեր, լացեր, պարեր, պարերգեր եւ այլն, որոնցից յուրաքանչյուրը հատկանշական դեր է կատարել ամբողջական ծեսում²։ Այս առումով նկատելի է նաեւ հայ ժողովրդական երգարվեստի մի շարք ճյուղերի (քնարական երգեր, պարերգեր, լացերգեր, կատակերգեր...) ներառումը հարսանեկան ծեսի շրջանակներում։

Հաշվի առնելով հայ ժողովրդական երգարվեստում վերոնշյալ հարուստ ու բազմաշերտ հարսանեկան ծեսի կարեւորությունը՝ հետեւաբար նրանում ընդգրկված երգերի մեծաքանակ եւ բազմաբովանդակ լինելը (թագվորի եւ հարսի արդուզարդի արարողակարգերին նվիրված երգեր, հարսի՝ հրաժեշտի լացերգեր, հարսանեկան պարերգեր, օժիտի երգեր, կատակերգեր, հանելուկ-երգեր եւ այլն), նպատակահարմար է գտնվել հարսանեկան երգերը ներկայացնել երկու գրքով՝ այս եւ հաջորդող հատորներով։ Նկատի ունենալով Կոմիտասի հսկայական ավանդը բանագիտության, մասնավորաբար՝ ժողովրդական երգերի (այդ թվում՝ հարսա-

² Խոսելով հայոց ավանդական հարսանեկան ծեսից՝ երաժշտագետ Մարգարիտ Բրուտյանը նշում է. «Հարուստ հարսանիքը ընդմիջումներով տեւել է մոտ 40 օր»։ Տէս Մ. ԲՐՈՒՏՅԱՆ, Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն, մասն. խմբագիր՝ Ա. Փահլեւանյան, Երեւան, 2003, էջ 125։

նեկան) հավաքման եւ մշակման գործում՝ սույն հատորում ընդգրկվել են Կոմիտասի եւ այլ բանահավաքների՝ այս ծեսի երգերից առավել վաղ շրջանում արձանագրվածները: Հաջորդ հատորում ծրագրվել է կոմիտասյան այլ գրառումների կողքին ընդգրկել հարսանեկան երգերի՝ համեմատաբար առավել ուշ շրջանի նմուշները: Հարսանեկան երգերի այս ընտրանին ներառում է 1890-ական թվականներից մինչեւ 1950-ականները գրաված երգեր: Ընդգրկված են նմուշներ Արշակ Բրուտյանի, Կոմիտաս վարդապետի, Սպիրիդոն Մելիքյանի, Գարեգին Գարդաշյանի, Հակոբ Հարությունյանի, Միհրան Թումաճանի, Սրբուհի Լիսիցյանի, Մկրտիչ Լյուկեճյանի եւ Արամ Քոչարյանի ժողովածուներից: Նախորդ երկու ժողովածուների օրինակով այս հատորում եւս պահպանվել է ընտրված երգերի քանակը՝ 50 նմուշ:

Հատորում երգերը դասավորված են ըստ հարսանեկան ծեսի զարգացման ընթացքի: Գիրքը բաղկացած է հարսանեկան ծեսում առկա առանձին արարողակարգերի ամփոփ նկարագրություններից, որոնց հաջորդում են համապատասխան երգերի նոտային օրինակները: Այսպես, առանձնացված է 14 ենթաբաժին՝ «Փեսաբաղնիք», «Քավորի գովք», «Թագվորագովք», «Թագվորի ձիու գովք», «Կենաց ծառ», «Հարսի բաղնիք», «Հինադրեք», «Ծաղկոց երգեր», «Հարսնառ», «Հարսի պատրաստություն», «Հարսի հրաժեշտ», «Հարսանեկան պարերգեր», «Հարսանեկան խնջույք» եւ «Լուսաբաց»: Պայմանավորված նշված ենթաժանրերի երգերի տարածված կամ սակավաթիվ լինելով՝ որոշ ենթաբաժանումներին հաջորդում է վեց եւ ավելի, իսկ որոշների դեպքում՝ մեկ կամ մի քանի երգ: Առավել ծավալով ներկայացված են «Թագվորագովք» (11 երգ), «Հարսի հրաժեշտ» (8 երգ) ենթաբաժինները: Սակավաթիվ երգերով են ներկայացված «Փեսաբաղնիք», «Քավորի գովք», «Թագվորի ձիու գովք», «Հարսի բաղնիք», «Լուսաբաց» (յուրաքանչյուրում՝ 1-ական երգ), «Հինադրեք», «Ծաղկոց երգեր» (յուրաքանչյուրում՝ 2-ական երգ) ենթաբաժինները:

Լիահույս ենք, որ սույն հատորն ու ամբողջ մատենաշարը կխթանեն հետաքրքրությունը հայ ժողովրդական երաժշտության հանդեպ՝ նպաստելով նրա տարածմանը թե՛ հայ եւ թե՛ օտարազգի երաժշտասերների շրջանում:

ԱՍՏԳԻԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտ,
Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիա